MAGISTRALINIO DUJOTIEKIO ATŠAKOS Į ŠVENČIONĖLIUS ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI

Eglė MARCINKEVIČIŪTĖ, Egidijus ŠATAVIČIUS

2006 m. liepos–rugpjūčio mėnesiais pagal AB „Lietuvos dujos“ Vilniaus filialo ir LAD pasirašytą sutartį vykdyti magistralinio dujotiekio atšakos į Švenčionėlius (iš viso apie 10 km ilgio atkarpa Švenčionių r.) žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai. Jų metu surinkta informacija apie visas trasos juostoje (maždaug 200 m pločio ruožas) bei greta jos esančias kultūros vertybes (ne tik archeologinius objektus), kurios lokalizuotos ir įvertintos atliekant paviršinį žvalgymą, kasant žvalgomuosius šurfus, naudojant metalo detektorių.

Dujotiekio atšaka į Švenčionėlius tiesta panaudojant buvusio siaurojo geležinkelio Švenčionys–Utena sankasą, kurios atskiros atkarpos šiuo metu eksploatuojamos kaip vietinės reikšmės keliai. Kadangi ši teritorija buvo labai apardyta statant minėtą sankasą (čia nuardyti visi paviršiniai žemės sluoksniai), teko žvalgyti kur kas platesnę teritoriją.

Žvalgomųjų tyrimų pradžioje buvo atlikta teritorijos pirminio kraštovaizdžio rekonstrukcija, kuri parodė, kad dujotiekio trasa driekiasi šalia ir kerta keletą senųjų pratekamų ežerviečių, kurioms galutinai uždurpėjus susiformavo platūs upelių slėniai. Nustačius potencialiausias vietas, kur galėjo gyventi priešistorinių ir istorinių laikų žmonės, atlikti jų archeologiniai tyrimai.

Archeologinių žvalgomųjų tyrimų metu pačioje dujotiekio trasoje nežinomų archeologinių ar kitokių kultūros vertybių nerasta. Čia aptiktas tik vienas radinys – titnago skeltės viršutinė dalis, nuskelta nuo dvigalio skaldytinio ir skirtina vėlyvojo paleolito laikotarpiui. Ji rasta buvusio siaurojo geležinkelio sankasos viršuje (apardytoje tiesiant dujotiekį), apie 80 m į V nuo jos sankirtos su keliu Drūstėnai–Laimiškė. Į šitą vietą ji tikriausiai buvo atvežta kartu su sankasos gruntu.

Žvalgant dujotiekio trasos apylinkes surasta keletas naujų archeologijos vertybių – Drūstėnų senoji kaimavietė, Drūstėnų senovės gyvenvietė ir Varakalių senkapis II.

Drūstėnų senoji kaimavietė yra 50–100 m į Š nuo buvusio siaurojo geležinkelio sankasos (abejose ją kertančio kelio Drūstėnai–Laimiškė pusėse) ir driekiasi išilgai geležinkelio sankasos ne mažiau kaip 500 m. Statokame šlaite ir jo viršutinėje dalyje rasta daug žiestų-apžiestų indų šukių, plytgalių skeveldrų, stiklo fragmentų. Radiniai datuotini XVIII–XX a. viduriu. Atrodo, kad čia būta gatvinio kaimo, kuris po Antrojo pasaulinio karo galutinai nunyko įrengus šioje vietoje sodus.

Už nedidelės lomos R–PR kryptimi ir į Š nuo buvusio siaurojo geležinkelio sankasos bei apie 450 m į R nuo jos ir kelio Drūstėnai–Laimiškė sankirtos, ant gerokai žemesnės pakilumėlės lokalizuota Drūstėnų senovės gyvenvietė. Ji tikriausiai buvo įkurta prie seklaus ežeriuko, kurio vietoje dabar yra išlikęs nedidelis durpynas. Maždaug 200x120 m dydžio ariamoje teritorijoje aptikta dviejų tipų puodų šukių: XVIII–XIX a. datuojamos tradicinės kaimiškos keramikos ir ankstyvesnės žiestos-apžiestos plonasienės keramikos lygintu paviršiumi su vertikaliais bei labai profiliuotais indų pakraštėliais, kuri preliminariai datuotina XIII–XVI a. Taip pat čia aptikta pavienių titnago

1 pav. Dvisienis titnago kirvelis visu šlifuotu paviršiumi, rastas Drūstėnų senovės gyvenvietėje. *E. Šatavičiaus nuotr.*
Fig. 1. Bifacial ground flint axe from the Drūstėnai ancient settlement.

nuoskalų ir apskaldytų gabaliukų, akmeninio galąstuvėlio fragmentas, akmeninio šlifuoto kirvio ašmenų plokštumos atplaiša bei dvisienis titnago kirvelis visu šlifuotu paviršiumi (1 pav.). Pastarasis dirbinys puikiai išlikęs, jis mažai naudotas – tik kelios nuoskalos nuskeltos vienoje ašmenų pusėje. Šis kirvelis rastas durpyne, apie 70 m į Š nuo buvusio geležinkelio sankasos. Jis datuotinas vėlyvojo neolito pabaiga – bronzos amžiaus pradžia.

Gyvenvietėje kultūrinis sluoksnis nefiksuotas, jis tikriausiai sunaikintas ilgalaikio arimo.

2 pav. Suardytų kapų liekanos Varakalių senkapyje II. *E. Šatavičiaus nuotr.*
Fig. 2. Human bones from distroyed graves at the Varakaliai old cemetery II.

Varakalių senkapis II yra apie 1,25 km į ŠR nuo buvusio siaurojo geležinkelio sankasos, apie 300 m į ŠV nuo Varakalių senkapio I, dešiniajame kanalizuoto upelio krante ir jį kertančio lauko keliuko ŠV pusėje, buvusio karjero teritorijoje. Senkapiui įrengti parinkta stati ir aukšta upelio viršutinės terasos atkarpa. Savavališkai eksploatuojamo žvyro karjero suniokotoje teritorijoje, arčiau terasos krašto aptiktos mažiausiai 4–5 kapų liekanos (2 pav.). Kaulai gerai išlikę, dalis kaukolių visiškai sveikos. Įkapių neaptikta, tik keliose vietose rasta pavienių stipriai sukorodavusių geležinių daiktų fragmentų. Palei viršutinės terasos kraštą aptiktos ir kelios titnago nuoskalos, ankstyvų žiestų-apžiestų indų šukių, puoštų bangele, ir smulkių grublėtosios keramikos fragmentų. Taigi čia kadaise, matyt, būta gyvenvietės.

Varakalių kaimo gyventojai šios vietos senkapiu nelaikė, nieko nežinojo ir apie čia randamus žmonių kaulus. Todėl pagrįstai galima manyti, kad ši laidojimo vieta datuotina kiek ankstyvesniu laikotarpiu nei Varakalių senkapis I, kurį vietos gyventojai dar puikiai pamena. Atsižvelgiant į gerai išlikusius kaulus, preliminari Varakalių senkapio II chronologija galėtų būti XVII–XVIII a. Šio senkapio ir senovės gyvenvietės išlikimo lygis bei jų užimama teritorija turėtų būti patikslinti detalesnių archeologinių tyrimų. Apie šį naujai surastą ir karjero ardomą senkapį buvo pranešta vietos valdžiai. 2007 m. pradžioje senkapį naikinusio karjero vieta jau buvo sulyginta buldozeriu.

Kelių vietos gyventojų teigimu, žmonių kaulų buvo aptikta ir kitame savavališkai eksploatuojamame karjere, esančiame kaimo P dalyje, apie 600 m į Š–ŠR nuo buvusio geležinkelio sankasos, dešinėje kelio Varakaliai–

3 pav. Drūstėnų senkapis iš P pusės. *E. Šatavičiaus nuotr.*
Fig. 3. View on the Drūstėnai old cemetery from the S.

Poškonys pusėje. Tačiau apžiūrėjus bebaigiamos sunaikinti kalvelės liekanas, jokių žmogaus kaulų ar kitokių radinių neaptikta.

Archeologinių žvalgomųjų tyrimų metu tiksliau lokalizuotos Drūstėnų ir Burbų (kartais vadinamų Laimiške) senkapių vietos. Anksčiau Burbais (Laimiškės) vadinti senkapiai iš tikrųjų turėtų būti vadinami Drūstėnų kaimo vardu, o Burbų senkapis yra to paties pavadinimo kaimo ŠV pakraštyje, apie 15–17 m į PR nuo žvyrkelio Drūstėnai–Dotenėnai. Čia yra išlikusios trapecijos plano (apie 27 m ilgio ir 12 m pločio) senosios kaimo kapinės, apjuostos iš akmenų sukrauta tvora ir apaugusios menkaverčiais krūmais. Kapų vietos žemės paviršiuje neišsiskiria.

Beje, ir pats Drūstėnų senkapis rastas labai nukentėjęs. Naikinant buvusius tarybinio ūkio sodus nustumdytas senkapio ŠR kampas, todėl paviršiuje išbarstyta daug žmonių kaulų iš suardytų kapų.

Tyrimų metu buvo žvalgyta ir Švenčionėlių miesto teritorija, esanti į R nuo dabartinio geležinkelio linijos. Tačiau dujotiekio trasų vietose jokių archeologiškai vertingų ir saugotinų kultūrinių sluoksnių bei radinių neaptikta.

THE FIELD EVALUATION OF THE GAS MAIN BRANCH TO ŠVENČIONĖLIAI

In 2006 an evaluation was made of the gas main branch to Švenčionėliai (a segment of about 10 km in Švenčionys Dist.). During it information was collected about all the archaeologically valuable sites in and alongside the route. They were delimited and evaluated by conducting a survey and excavating exploratory test pits.

The gas main branch to Švenčionėliai was laid using the old narrow railway bed. Because this territory was significantly disturbed during the construction of the aforementioned bed (all the surface layers having been torn up); it was therefore necessary to survey a markedly wider territory.

At the beginning of the evaluation, the reconstruction of the territory's original landscape was made, which showed that the gas main route runs next to and cuts through several old flowing lake sites, which, once they became filled with peat, formed wide river valleys. After establishing potential sites,

where people could have lived in prehistoric and historic times, the evaluation of these sites was made.

During the survey of the gas main route itself, no unknown sites of archaeological or other cultural value were found. But several new culturally valuable sites were found in the vicinity of the gas main route: Drūstėnai old village site (18th–19th century), Drustėnai ancient settlement (isolated flint finds, a small polished flint axe (Fig. 1), and chips from stone axe blades were discovered), and Varakaliai old cemetery II (Fig. 2). In addition, the Drustėnai and Burbos (Laimiškė) old cemeteries (Fig. 3) were more precisely evaluated and delimited.

During the evaluation of the gas main route in the town of Švenčionėliai (the territory to the E of the railway) no archaeologically valuable cultural layers or finds were discovered.

NERINGOS MIESTO VANDENTIEKIO IR NUOTEKŲ TINKLŲ BEI VANDENS GERINIMO ĮRENGINIŲ VIETŲ ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI

Algimantas MERKEVIČIUS

UAB „Edrija“ ir UAB „Neringos vanduo“ užsakymu Neringos mieste (Juodkrantės ir Nidos gyvenvietėse) vykdyti archeologiniai žvalgymai ir žvalgomieji tyrinėjimai. Juodkrantės gyvenvietėje tokie tyrimai atlikti vandentiekio ir nuotekų tinklų trasų vietose, o Juodkrantės ir Nidos gyvenvietėse tokio pobūdžio tyrimai vykdyti ir vandens gerinimo įrenginių vietose. Nidos ir Juodkrantės vandenviečių teritorijose numatytuose sklypuose buvo iškasti 2 ir 3 šurfai, kurių kiekvienas buvo 2x2 m dydžio. Iš viso ištirtas 20 m^2 dydžio plotas. Tyrimų metu archeologinių objektų nerasta.

Juodkrantės gyvenvietėje, vandentiekio ir nuotekų tinklų trasų vietose buvo vykdomi žvalgymai. Žvalgytos trasos, suskirstytos į 8 pagrindines grupes. Bendras trasų ilgis buvo apie 1,4 km.

Žvalgant trasų 1 ir 2 sankirtoje, apie 3,5 m į R nuo Gintaro įlankos g. iškastoje stačiakampio formos duobėje buvo atkasta XIX a. mūrinio pastato pamato dalis. Beveik nepažeistas pamatas statyboms netrukdė, todėl detalesni šio pastato tyrimai nebuvo atliekami ir jis buvo užkastas.

Trasose 6 ir 8 aptikta XX a. antrosios pusės radinių: plytų, lėkščių, stiklo ir geležies dirbinių dalių.

Trasoje 7, kastoje į R nuo pagrindinės Gintaro įlankos gatvės, buvo aptiktos medinio ir mūrinio (raudonų plytų) pastatų dalys. Šių pastatų sienos aptiktos trasos R sienelėje ir statybos darbams netrukdė, todėl detalesni jų tyrimai neatlikti. Pastatai buvo užkasti ir išsaugoti ateities tyrimams. Šioje tasoje, apie 10 m į P nuo Gintaro įlankos g. 7 surasti mediniai poliai, kurių paviršius buvo betonuotas. Poliai buvo kasamos trasos vietoje, todėl su technikos pagalba buvo iškelti į paviršių. Polių viršus ir betonuota dalis buvo apie 1,5 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Iš viso buvo 14 nuo 1,8 iki 2,6 m ilgio ir nuo 20 iki 34 cm skersmens polių. Jų 40–80 cm ilgio galai aptašyti ir nusmailinti. Šie poliai, preliminariai datuojami XVIII a. pabaiga – XIX a.,